Д. А. Деменчук
асп.
спеціальність «Право»
Науковий керівник: д.ю.н., проф. О. А. Чуваков

СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНИЙ ПОРТРЕТ ЕКСТРЕМІЗМУ

Актуальність теми обумовлюється загальними протиріччями розвитку соціальної реальності, умовами її модернізації в періоди криз. На сучасному етапі посилюється увага дослідників до феномену екстремізму, який безпосередньо впливає на функціювання всіх сфер суспільства. Значимість вивчення викликається потребою пояснювати соціальні, політичні, культурні явища, що відбуваються на індивідуальному рівні, а теоретичний інтерес зумовлює необхідність цілісно і системно осмислити феномен екстремізму.

У української дійсності екстремізм міцно увійшов у свідомість політичних лідерів і рядових громадян, які постійно відчувають його впливу. Сьогодні європейський континент стикається з серйозними загрозами та викликами (екстремізм, ксенофобія, релігійна нетерпимість).

У зв’язку з цим постають завдання: філософськи осмислити сутнісні характеристики екстремізму і тотожні з ним соціально-політичні явища; виявити його підґрунтя; позначити базові елементи і підстави; визначити місце

і роль екстремізму в структурі людської активності; зрозуміти можливість його прояви в різноманітних аспектах дійсності.

Сутність і функції екстремізму визначають необхідність методологічного аналізу, застосовуючи парадигму наукової раціональності, отримуємо нові методологічні уявлення.

Поняття «екстремізм» відрізняється від поняття «екстремальність» і відображає деструктивно-діяльнісний характер здійснення людиною своєї сутності, спрямований на периферію процесу вкорінення буттєвого статусу; характеризує крайні устремління в умовах процесу екстремального розвитку; являє собою специфічну форму відчуження, спрямовану на знищення ідентичності.

У понятті «екстремізм» відбивається можливість для комплексного аналізу сутності людини, його соціальних зв'язків і громадських структур, які він створює в процесі свого становлення.

Змістовна природа екстремізму взаємопов'язана з явищами екстремального характеру, які виступають незворотними умовами зміни регулярної ідентичності (де екстремізм постає або загальним наслідком даного процесу, або фактором, що призводить до подібних процесів). Системний аналіз екстремальних явищ розкриває відповідні ракурси людського буття, коли відбувається «збій» функціонування організації суспільства.

Екстремізм є соціальним явищем, причому в різних моделях суспільного устрою має особливі передумови виникнення та характерні умови існування; даний феномен має великий методологічний потенціал і відрізняється від схожих явищ соціально-ідеологічного та політичного типів – патріотизму, націоналізму і расизму; схильністю до світоглядних крайнощів, без міцного соціального і економічного статусу (молодь) [1, с. 20].

Як соціально детермінований феномен, екстремізм існує в різних формах: політичний, національний, екстремізм в сфері культури, екологічний та ін. Кожна конкретна форма має власні причини походження і позиціонується в певний тип поведінки; вважаємо релігійний тип екстремізму різновидом політичного, завуальованого відповідними догматами; екстремізм можна класифікувати за способом впливу на різні соціальні структури, де останній виступає різновидом психологічної маніпуляції свідомістю.

Феномен екстремізму взаємодіє з конформізмом. Ухвалення, повне підпорядкування певним нормам і цінностям (суспільства або окремої соціальної групи), підсилює группоцентрізм і етноцентризм. Екстремістський світогляд при певних умовах може переходити в конформізм. Доцільно розрізняти поняття «екстремізм» і «нонконформізм».

Етимологічно термін «екстремізм» походить від латинського «extremum» – кінець, край, межа, а екстремістськими можна назвати такі дії, які

передбачають найбільш крайні, граничні варіанти рішень ситуацій соціального життя. Це робоче визначення є досить абстрактним, а під поняття «екстремізм» потрапляє широкий спектр активності різного характеру.

Комплексний аналіз екстремістських проявів вимагає дефференційованного підходу до визначення понять «крайність» і «межа», які є значущими для оцінки даного явища. «Крайнощі» виступає параметром результату розвитку системи; враховує основоположне значення меж, є продуктом розвитку знань, що несуть на собі печатку усвідомленості і передбачливості. «Межа», з одного боку, характеризує «пік», «апогей» розвитку, кульмінаційну точку на шляху зростання і піднесення, а, з іншого, – визначає крайні моменти деградації, деструкції і занепаду. Це поняття фіксує і подвійні принципи того чи іншого явища (в нашому випадку людську активність). Отже, в конкретизированном вигляді «екстремізмом» правомірно називати дії, спрямовані на досягнення крайніх, граничних станів людської свідомості що, виражається в системі деструктивної активності і провокує конфлікт. Тут екстремізм виступає усвідомленою діяльністю і спрямований на досягнення результату крайніми засобами, що відрізняються від встановлених норм і правил.

Паралельно в суспільстві набуває поширення масова психологічна незадоволеність руйнуванням традиційних суспільних відносин, коли окрема особистість виявляється дезорієнтованою, втрачає здатність адекватно оцінювати те, що відбувається і прагнути знайти деяку нову опору. В цьому випадку активізуються властиві людині біосоціальні потреби, наприклад, потреба в прилученні. В результаті людина відмовляється від своїх прав, відчужує їх від себе і добровільно передає їх державі або політичному лідерові – вождю.

Тоталітарні і авторитарні ідеології в основі є відчуженими і мають загальні риси з міфологією. Вони не ставлять перед собою завдання адекватного відображення соціальної дійсності, їх основне завдання популяризувати штучно створену, відірвану від реальності існуючу і можливу картину міра, що є частиною маніпуляції.

Таким чином, маніпуляція масовою і індивідуальною свідомістю є прихованою формою екстремізму, так як під виглядом пропаганди високих ідей відбувається загальне придушення людської активності, руйнування його творчих здібностей. Така форма екстремізму необхідна для підтримки умов функціонування самої системи [2, с. 8].

Екстремізм зовнішнього характеру в вищевказаних системах проявляється у формуванні конфронтаційних цінностей – в ідеях зовнішньої експансії і «войовничості», у внутрішній політиці, що супроводжується непримиренною боротьбою з «зовнішніми» і «внутрішніми» ворогами.

Концептуальними засадами феномена екстремізму тут виступають: 1) маніпуляції індивідуальним і масовою свідомістю; 2) жорсткий контроль і придушення особистості; 3) створення «образу ворога» і агресивні дії по відношенню до інакомислячих.

Безумовно, говорячи про передумови формування та прояви екстремізму неможливо виділити одну визначальну, бо екстремізм – складне соціально-психологічне, соціально-політичне і філософське явище, і на його формування впливає ціла група факторів як зовнішнього, так і внутрішнього характеру [3, с. 3–7].

Як уже зазначалося, в сучасній науці і в повсякденному житті під екстремізмом розуміють прихильність до крайніх поглядів і дій в політиці і ставлять знак рівності між поняттями «екстремізм», «патріотизм», «расизм», «націоналізм», «традиціоналізм». Очевидно, індивіди, сповідують дані погляди і принципи, схильні до екстремістських дій для досягнення своїх цілей. Але екстремізм, як складне явище сучасної дійсності, виходить, на нашу думку, за межі політичної діяльності [4, с. 8].

У сучасній дійсності відбувається зміщення багатьох політичних, культурологічних та світоглядних понять. Багато понять сьогодні набувають діаметрально протилежне значення, від чого страждає свідомість, особливо молоді, яка в силу нестачі власного досвіду схильна до впливу політичної кон'юнктури. Досить сказати, що в той час, як екстремізм активно проникає в масову свідомість, в Україні протягом десятиліття йшов процес дискредитації патріотизму і націоналізму.

Як висновок слід зазначити, що в нашій країні прояв екстремізму носить соціально-політичний характер і дане явище вимагає особливої уваги з боку всіх гілок влади. Звичайно, вже зараз назріла необхідність про введення в дію нових норм, які дадуть можливість притягати до відповідальності осіб не залежно від соціального статусу і посадового становища за будь-якої екстремістський прояв, дію, яка чітко буде позначена в нових нормах.

Увага до екстремізму, у будь-якому його вигляді, з кожним роком тільки збільшується, а рішення проблеми боротьби з ним тільки ускладнюється.

Список використаної літератури

1. Гелнер Е. Нация и национализм. Москва, 1991. 234 с.
2. Бахтияров О. Г. Манипулятивные технологии: воздействие на общество и противодействие. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2002. № 36. С. 1–2.
3. Зимбардо Ф., Ляйппе М. Социальное влияние. Санкт-Петербург : Питер, 2001. 448 с.
4. Канетті Е. Маса і влада. Київ : Ad marginem, 2001. 416 с.